

ŠOLSKI PRIJATEL.

Izhaja vsak torek na pol poli in velja na leto 2 fl. 12 kr. po pošti, 1 fl. 36 kr. brez pošte.

Číslo 36. V torek 5. septembra 1854. III. tečaj.

O sadjoreji.

(Dalje.)

XVI. O presajanju cepljenec.

Jako potrebno in zanimivo je, da fantin, koji si mojstra zbera, prav dobro prevdari, za ktero rokodelstvo ima potrebne lastnosti in nagnjenje; ravno tako tudi mojstra presodi, ali ga bo mogel tako poštovat in ljubiti, ko lastnega očeta, torej pri njem zadovoljen in vesel živeti, kedar se z očetove hiše tje preseli. Srotej, stokrat srotej, če je slabo hišo zadel, in si pomagat nemore! Mnogemu učencu je na taki britki poti smert učbini list odnesla, ki bi pri boljših okolšinah star in naj srečnejši človek nastal.

Ravno tako se tudi s mnogo sadonosnico zgodi. Je u sposoben kraj in pripravno zemljo po svoji tirjatvi presajena bila, raste veselo in spešno, pa tudi leta in leta obilno sadu donaša; sto in sto drugih tovaršic pa so že zdavnej ponetili, pri kojih se je sadjorejec pri presajanju pregrešil. Jako važno je torej sadjorejcu vedeti, kako gre sadonosnice presajati.

Drevje se ne sme o muzgi presajati; torej se presaja u jeseni kadar drevju perje odpade, in dokler se zopet muzgati ne začne. Navadno presajamo drevje u vigredi, kakor hitro se zemlja odpré, čeravno neki sadjorejci pred zimo raji to delo opravljajo. O obeh časih sim sadonosnice presajal, pa za naše kraje ne vem kateri saji bi prednost določil, če se delo dobro opravi.

Pri izkopavi rabim osko podolgovato motiko in tudi lopato. Naj pred se perst iz verha do korenin, in scer tako

varno ko je mogoče, odkoplje in zgorna perst na poseben kraj s lopato odmeče, potem se ravno tak spodnja zemlja na drugi kupec meče, in korenine, koje se dajo, s rokami potegnejo, druge pa prav globoko spodsekajo.

Preden se drevo presadi, se mora obrezati po koreninah, po deblu in po verhu. Sredna serčna korenina, ki naravnost u zemljo raste, se mora močno prikrajšati; stranice le tiste, ktere so predolge ali ranjene, in sesavke, tiste drobne korenince, ktere iz stranic na vse kraje rastejo, se morajo le takrat prirezati, kadar so po koncih trohljive ali bolne. Debeleje, predolge ali ranjene korenine se na spodni strani obrezujejo, tak da rez spodej na zemljo pride.

Deblo se mora vsih stranskih mladik gladko otrebiti, in scer pri češpljah in češnjah 6 — 7, pri jabelkih in gruškah pa 8—9 čevljev kviško. Oreh in kostanj pa morata še višej gledko deblo do verhne krone imeti; verh se jima nigdar ne prikrajša, kar se pri jablani in gruški stori. Dobro je, rane vselej s cepivnim voskom zamazati.

Kakor si postelješ, tako ležiš. Pri dobri hrani dobro, pri slabi slabo obstojiš. Drevesu ti stajo odločiš; ali bo bogato ti rodilo, ali te zarano zapustilo, kakor ga, dobro ali slabo vsadiš. Če že mali zelni sadiki dobre zemlje pripravimo, turšci debelo pognojimo, ki le 5 — 7 mescov raste, koliko več je treba sadonosnici dostojne zemlje preskerbeti, ki 50, 100—200 lét na ednim prostoru stoji in dokaj živeža opotrebava. To je dobro dobro prevdariti, prej ko sadonosnico vsadimo, da tlake ne bomo delali. Govorimo zdaj, kako se sadi drevo u dobro sposobno zemljo.

Za jesensko sajenje že po leti jame skopljemo, za pomladanj-sko pa u jeseni. Perst, kadar jamo kopaš, deni verhno rodovitno na jedno, slabejšo na drugo stran. Jame je treba 5—6 čevljev po-prek in 2—3 čevlje globoke skledi enake izkopati, da še pozneje korenine u svoji rasti okoli sebe rahlo perst najdejo. Po novih skušnjah je boljše, mesto u rodo pešenko globoke jame. le plitve kopati; raji pa na plitvo vsajeno sadonosnico dobre persti nanositi.

(Dalje sledi.)

Morski pes.

Morski pes v morju pa tudi na suhem živi. Vender je njegova prava domačija le morje in sicer ledeno morje. Glavo ima tako, kakor naš navadni pes, dlako pa rumenkasto in bolj sivo z rujavimi pikami. Dolg je tri do pet čevljev. Prebivavcom merzlih krajev je zelo koristen. Grenlandci in Eskimi jedó nja meso, oblačijo se v njegovo kožo, s katero tudi svoje poletne koče in svoje čolne povlačujejo. Iz tanjših kit pletejo si niti, iz debelejših sučejo si vervi. Iz želodca in večih črev napravljajo si vreče, iz kosti mnogotero orodje. Tudi mast se da na mnogotero koristno reč obrniti. Vsaka mervica teh žival je za kako reč dobra, zato jih pa tudi ljudje močno zasledujejo in lové. V celih čedah zibajo se na ledenih ploščah ali pa grejejo se na soncu na morskem bregu. Navadno jih ne streljajo, ker imajo preveč terdno življenje. Ako jih krogla zadene, skočijo naglo v vodo, zibnejo in tudi druge zapodijo. Rajši jih lovijo z harpunami; naj večkrat jih pa zasledujejo tedaj, kader na bregu sladko spančkajo. S kijem jih bijejo na nos, ker so tukaj naj bolj nježni in čutljivi. Ljudi se ne bojijo veliko. Okoli ladij plavajo in se bezskerbno igrajo. Kakor hitro pa zapazijo, da jim pojde za življenje, postanejo pazljivi in začnejo so umikati.

Morski pes je razumna in modra žival. Tudi krotiti se da in uboga svojega gospoda in ljubi ga in prijazno ga gleda s svojimi velikimi in jasnimi očmi. Čudno je tudi to, da morski pes nema zvonajnega ušesa in da vender dobro sliši, kar se v tem razodeva, da ga muzika posebno veseli. Na Shetlandskih otokih so večkrat zapazili, kako so se morski psi približali, kader je v bližnjem selu v cerkev zvonilo. Kader kdo na bregu ali na ladji igra, se vselej bližajo, glave iz morja molé in pazljivo poslušajo.

J. St.

Večerna rosa.

Povsodi tiho, vse molči,
Počiva vse, narava spi,

Soparčki le se zbirajo,
Cvetlicam roso delajo.

Peter reče: Misel, da sem človeka iz nevarnosti rešil, mi je plačila zadosti. Kaj čem v mestu? Prebivam mirno v svoji kočici; ona me varuje dežja in hudega vremena; okolj te kočice so namesto marmeljnovih stebrov lepe rodovitne drevesca in vinske terte zasajene. Tam šumlja srebrni vir skoz zelene travnike. Tudi sladkega mošta imam; jem pa, kar mi sadje in čeda dajé; zlata in srebra na mizi nimam, ampak zaljšana e od duhtečih cvetlic, ki jih vsako jutro naberam.

Lovec. Z manoj pojdi pastir! tudi tam imamo piramidnih dreves in cvetlic, ki te bodo razveseljevale.

Peter. Lepši je umetna hladna dobrava z zelenimi goricami obdana; lepši so travniki z nebrojnimi cveticami; lepši so merzli studenčki iz terde skale izvirajoči!

Lovec. Alj tam boš umetne vesele godbe in pesme slišal; veselje ti bo serce polnilo.

Peter. Tudi jaz pod hrastom v hladni senci včasih katero pesem zakrožim, in na plunko godem, da deleč okoli doni. Tam mi lepi ptički z svojim petjem kratek čas delajo. Vaša godba od slavčika boljši ne poje. Le pojdite, z vami v mesto ne grem.

Lovec. Kaj ti tedaj, ljubi pastir, dati hočem? Tukaj vzemi polno roko zlata in to slonovo piščalko.

Peter. Kaj hočem z denarjem? Za moje potrebe imam dosti.

Lovec. Z čem ti pa vunder vstreči hočem, o srečni pastir? Z čem tvojo dobroto plačati?

Peter. Če mi že kaj dati hočete, dajte mi to persteno posodico, ktera vam čez ramo visi. *Lovec* mu jo z veseljem da. *Peter* pa od velikega veselja kakor mlado jagnje skače.

O ko bi vsi mladenči tako naravo- in domoljubni bili, kakor *Peter*.

Gotovo ni bil navezan na posvetno veselje.

Janez Tomšič.

Listonoša.

* Iz Gorice. (Konec.) Naj pri ti priložnosti tudi jest nektere nasvetvam za družtvenike, ki bi gotovo bile vseč ne le tistim,

kterim še niso znane, ampak še clo tistim, ki so jih že brali, pa le v odlomkih po raznih slovenskih časnikih raztresene — ako bi se jim podale celotne v posebni knjižici. —

Lepši in podučniši povesti ni koj najti, kakor je bila v lanski „Bčeli“ od „*Fedora in Olge*.“ Koliko jih še imamo v slovenšini, ki bi se zamogle s to meriti, bodi si že gledé žlahniga predmeta, ali izverstne pisave? Komu se ne topi serce o branji toliciga bratoljubja! Kdo ne občuduje tolike njegove krepkosti in zmožnosti! Kdo se ne izgleduje nad tolicim zaupanjem preganjane nedolžnosti v previdnost božjo, in nad njeno tako stanovitno vdanostjo in poterpežljivostjo pri vsim še tak krivičnim, nevsmiljenim, neprenehljivim terpinčenjem! Kdo se pa tudi ne veseli in ne raduje, viditi, kako jo Bog v vsih teh stiskah in nadlogah nikoli ne zapusti, kako skerbno jo povsod varje in vodi, in kako jo končno osreči in poveliča, — nje krivične zatiravce pa razkrije in zaslužno kaznuje! Si je li mogoče misliti povest bolj vgodno, tolíkere žlahnočutja v sercu sbujati in krepiti? In kakó mično je v ti vse pisano — vse v čisti, gladki, krasni slovenšini! — „*Oh, take take bukvice naj bi mi za šolske darila dobivali!*“ so moji slovenšinarčki večkrat zaklicali, ko sim jim to prelepo povest predbiral. Storil pa sim to, ne samo žlahnočutij njih serca vnemati, ampak jim v izverstni pisavi té povesti tud pokazati lepoto, bogastvo in sladkost naše mile materinšine, kateri le *pluji* in *plujinci* očitajo sirovost, okornost in siromaštvo.

Ja, take bukvice, *) rečem tudi jest, naj bi se slovenskim učencam dajale za šolske darila, da bi jih v šolskih praznikih tudi svojim domačinam prebiral; potem bi jih vedili tudi ti ceniti bolj po znotrajni veljavi zapopadka, kakor po zvonanji blišobi pozlačeniga obrezka in zavitka.

Omenjeni povesti od „*Fedora in Olge*“ močno podobna (po prečudni božji vodbi, in tud od brata in sestre) je prelepa povest od „*Lamprin-a*,“ ki so nam jo b.le Novice podale v

*) Ne rečem pa s tem, da za šolske darila niso pristojne vse tiste, ki jih Šolski Prijatelj v svojim 31. listu t. l. v ta namen priporoča; terdm le, da je tudi ta povest posebno primerna za šolsko darilo.

svojim tretjim tečaji, in katero je bil zavolj nje posebne lepote tudi Vedež ponatisnil. Kakó mična in podučna je tudi ta po predmetu in pisavi! Kakó zanimivi in izverstno pisani ste bili tudi junaški povesti: „Vladimir i Kosara,“ „Arov in Zman“ v Ljubl. Časniku (v sl. Bčeli. Vr.)! In koliko še družih bi se dalo nabrati iz raznih slovenskih knjig in časnikov prav dostojnih in vrednih ponatisa — ali posameznih, ali pa tudi več krajših skupej v edini knjigi.

Naj blagovoli slavni odbor društva sv. Mohorja tudi katero zgor imenovanih za svoje družtvenike ponatisniti, ali pa enako mičnih in podučnih *novih* oskerbeti. S tacimi *dobrimi* povestmi se dajo naj ložeje in hitreje pregnati vse tiste nerodne „narodnice,“ ki le babjoverstvo in sirovost med slovenskim ljudstvom *uvékovitujejo*, in po katerih se omika le zavéra in podéra, ne pa podpéra in pospešuje. — Tudi bo z *dobrimi* povestmi, popisi itd. večini družtvenikov bolj vstreženo, kakor s *pridgami*, ki so — razun pridgarjem — le redkim bravcam mikavne. Pa tudi kolicim pridgarjem? Če tudi bi vtegnilo marsikterimu všeč biti, za družtvene stroške dobrih pridig dobivati, in si morde s temi trud lastniga sostavljanja in spisovanja prihraniti; se bo vender javaljne priderznil iz lece pridgo izustovati, ki jo je že tudi marsikter rokodel, kmet, šolarček, pastir bral v družtveni knjigi, in si jo modre tudi še bolje zapomnil. Tudi pridga nikoli toliko k sercu ne gré *iz knjige*, kakor *iz serca* čez usta; in z veči pobožnostjo se *poslušá v božji hiši*, kakor bère na domači polici ali na paši pri čedi.

Zavolj tacih in enacih razlogov jest učivne in svarivne knjige ménim bolj pristojne in zanimive za učene možje in knjigoteržce, kakor za ude društva, ki so različnih stanov, različniga spola in vskusa. Za take je le, kar je sploh ali vsakterimu zanimivo in mikavno. To pa so *dobre* povesti in popisi in drugi mični in podučni spisi; in med naj boljši slovenske smemo pred imenovane steti. — Naj tedaj slavni odbor moj nasvét predari; in če že nemore zadnjih dveh povest (Vladimir, Arov) v natis sprejeti, ker niste tolike podučne kolikor mične in majnsi npravne kakor slovstvene cene; naj sprej-

me saj prvi dve, ali edino prvo „Fedor in Olga,“ ki je enako mična, kakor vsestransko podučna. Ž njo bo gotovo vse družtvenike močno razveselil.

*Marišič ** En družtvenik.

Drobtinčica.

* Pondeljek 28. avgusta je bila v *Borovljah* očitna šolska skušnja. Dober glas, ki je o tej šoli povsodi razširjen, ni samo govornica, ampak čista resnica. Pri skušnji se je skazalo, koliko sta si g. *učenik* in g. *katehet* prizadjala, da sta svoje učence tako dobro izurila. Tukaj se vidi, kaj dobra in resnična volja in lahka, neprisiljena metoda zamore. Zares se morejo *Borovljanci* srečne šteti, da je prejšni učenik znani g. *Somer* s šolo tako lepo in rodovitno pot hoditi začel in da tudi sedajni učenik od nje ne odstopi. Veselilo je nas pa tudi, da je med učenci in posebno med učenkami toliko bistrih glav, ki so po odgovorih skazale, koliko neprecenljivega blaga, da so si za svoje življenje v šoli pridobile. Majheni in veliki, vsi so dobro odrezovali, keršanski nauk lepo razlagali, lepo slovensko in nemško brali, iz nemškega v slovensko in iz slovenskega v nemško prestavljali, iz glave in na tabli prav urno računili, lepo in pravilno pisali, na slednje pa tako milo zapeli, da se je vsim serce veselja treslo. Vsim nazočim je ta skušnja prav zadostila in g. *dehantu* se je v obličju bralo, kakšno veselje da so nad to pridno šolo imeli. Zato se je pa tudi med pridne učence in učenske veliko lepih daril razdelilo. Posebno se mora omeniti, da je naj pridnejša učenka drugega razreda dobila za darilo krasno vezana oba zvezka lepega dela: *Djanje svetnikov*. Tako darilo se gotovo še v nobeni ljudski šoli ni dalo. Tudi druga darila so bile prav lepe in naj pripravniše slovenske bukve. Zato naj gre tudi očitna pohvala in zahvala vsim dobrotnikom, ki na tak način šolo podpirajo. Naj se drugim v izgled imenujejo dobrotljivi darivci: g. *J. bar. v. Silbermagel* 10 fl.; okrajni sodnik g. *A. v. Steinberg* 6 fl.; *rodoljubni prijatelji šole v srenji* 8 fl.; *cerkev* 4 fl. Če bi naše šole povsodi tako blagodušnih podpornikov imele, bi mi Slovenci bili srečni, presrečni! — J. St.

— Odgovorni izdaj. in vredn. A. Elnäpieler. Natisnil J. Leon u Celovcu.

*1. S. B. L. II. str. 64.